СТАТИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Пилипенко Олексій Іванович,
доктор економічних наук, доцент,
декан обліково-статистичного факультету;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Повномасштабне вторгнення на територію України з боку росії триває вже третій рік, що призвело до гуманітарної та економічної кризи в нашій країні, появі загроз продовольчій безпеці, сукупні наслідки чого наразі важко прогнозувати без відомостей офіційної статистики. Статистичні дослідження охоплюють всі сфери функціонування держави: зміни в демографічній ситуації, вимушена міграція населення, реальний стан економіки, структура зайнятості населення, зовнішня торгівля та інвестиції, фінансова система тощо. В умовах російської військової агресії перед статистикою постав виклик пошуку інноваційних підходів до збору, аналізу та моніторингу даних у зв'язку з обмеженим або повністю відсутнім доступом на окремі території України через окупацію військами рф, а також реалізацією оборонної стратегії країни, що супроводжується закриттям відкритих інформаційних даних, наявністю підвищеної відповідальності в процесі збору, аналізу та моніторингу інформації.

Одним із найболючіших наслідків воєнної агресії є гуманітарна криза, що позначилася на житті мільйонів людей, зокрема, за даними на серпень 2024 року, близько 4,2 млн. громадян України були змушені мігрувати зі своїх домівок до країн ЄС [1]. Міграційні процеси відбувалися в результаті небезпеки для життя і здоров'я населенню, руйнування населених пунктів, а також дій загарбників на окупованих територіях. Наразі дуже складно достовірно прогнозувати таке явище, як вимушена міграція населення та наслідки гуманітарної кризи в цілому, в тому числі внаслідок погіршення продовольчої безпеки. З іншої сторони, саме міграція населення є однією із загроз продовольчій безпеці країни. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на жовтень 2024 року кількість внутрішньо-переміщених осіб (далі – ВПО) складає 3,5 млн. чол., починаючи з початку повномасштабного вторгнення на сьогодні, до своїх домівок повернулося вже 4,3 млн. чол. [2]. Повернення ВПО до своїх домівок є досить позитивним гуманітарним явищем, проте неможливо передбачити, в яких місцевостях може бути повторна вимушена евакуація населення, що позначається на незначних коливаннях в кількості ВПО в цілому по країні.

Нові виклики з лютого 2022 року призвели до того, що багато підприємств були змушені зупинити господарську діяльність, частині з них вдалося перенести свої потужності на підконтрольні території та продовжити працювати в нинішніх умовах господарювання. При цьому далеко не всі підприємства сфери сільського господарства, діяльність яких є ключовою для досягнення продовольчої безпеки країни та світу в цілому, змогли перемістити свої виробничі потужності з

окупованих, прифронтових і забруднених територій, адже їх базовим виробничим активом є земельні ресурси.

Також внаслідок російської військової агресії відбулося не лише руйнування чи пошкодження інфраструктури, а й втрата робочої сили через вимушену міграцію, мобілізацію або загибель населення. Одним з викликів постала проблема значного зростання витрат на фінансування оборони території нашої країни: витрати на виробництво товарів військового призначення, стимулювання впровадження нових видів діяльності на підприємствах військово-промислового комплексу, витрати на грошове забезпечення військовослужбовців тощо. Зокрема, у 2022 році видатки державного бюджету на оборону становили 23 % ВВП, а за результатами виконання Державного бюджету України на 2023 рік фінансування видатків на оборону та безпеку склало 40,5 % ВВП [3].

Статистичне забезпечення аналізу економіки в умовах повномасштабного вторгнення дозволило надати достовірну оцінку такого важливого показника розвитку економіки, як ВВП. Протягом 2022 року ВВП стрімко впав порівняно з 2021 роком на 28,8 %, проте протягом 2023 року зріс на 5,3 %, хоча залишається меншим, ніж у 2021 році. Також 2022 рік можна охарактеризувати як рік з рекордно високим рівнем інфляції на рівні 26,6 %, що стало негативним наслідком війни і грошової емісії для забезпечення видатків на оборону України [4]. Протягом 2023 року ситуація значно покращилася передусім за рахунок міжнародної фінансової допомоги та ефективних дій у сфері продовольчої безпеки: рівень інфляції на кінець 2023 року склав 5,1 %, фактично повернувшись до показника довоєнного періоду [5].

Прогнозування трендів і розробка програм з подолання викликів в продовольчій безпеці базуються на використанні статистичних даних в обраній галузі. Україна є одним із провідних експортерів продовольчих товарів у світі, в загальній структурі експорту 65 % припадає на продукти сільського господарства та харчової промисловості. При цьому частка України у світовому експорті пшениці в 2021 році складала 9,7 %, а в 2023 році – 7 %. Варто також окремо звернути увагу на відомості про посівні площі під пшеницю: в 2021 році посівні площі складали 7099,6 тис. га, а в 2024 році лише 4902,1 тис. га [6], що свідчить про втрату Україною через окупацію територій, мінування, хімічне та інше забруднення тощо 2197,5 тис. га посівних площ під пшеницю.

Незважаючи на адаптацію суб'єктів господарювання до воєнних умов, органи влади та представники бізнесу мають зосередитися на розробці стратегій і програм, що дозволять початково стабілізувати економіку України, а також на основі даних бухгалтерської звітності сформувати масив статистичних даних для розробки плану післявоєнного відновлення економіки України, надважливим розділом якого є питання значного погіршення в воєнних умовах продовольчої безпеки як всередині країни, так і на світовому рівні.

Урядові програми та оборонна політика країни в 2023 році дозволили збільшити експорт агропродовольчої продукції на 5 % порівняно з аналогічним періодом в 2022 році [7]. Надалі перед офіційною статистикою постає питання впровадження інноваційних методів збору, аналізу, обробки та моніторингу

інформації, що дасть змогу всебічно охопити всі сфери суспільного життя та економіки, забезпечити її достовірність для мінімізації наслідків воєнного вторгнення росії на територію України, виявлення поточних викликів на макро- та мікроекономічних рівнях, прогнозування можливого розвитку ситуації в будь-якій сфері, а також розробки короткострокових і довгострокових програм і стратегій розвитку на післявоєнний період.

У сфері продовольчої безпеки країни офіційна статистика має сприяти аналізу низки факторів, що можуть спровокувати продовольчу кризу, та розробці гуманітарних програм із подолання загроз продовольчій безпеці в тих регіонах, що постраждали від військових дій. Розробка системи показників і методичних підходів до оцінки загроз продовольчій безпеці на основі цифровізації процесів статистичної обробки інформації дозволить суспільству, а також органам державної та місцевої влади оцінювати ситуацію оперативно, приймати ефективні рішення, спрямовані на достовірну оцінку наслідків війни.

Список використаних джерел

1. People under temporary protection stable at 4.2 million. URL: https://ec.europa.eu/ eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240508-2.

2. Факти й цифри. URL: https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy.

3. Уряд України схвалив звіт про виконання Державного бюджету на 2023 рік: видатки на оборону та безпеку становили 2,65 трлн гривень. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-ukrainy-skhvalyv-zvit-pro-vykonannia-derzhavnoho-biudzhetu-na-2023-rik-vydatky-na-oboronu-ta-bezpeku-stanovyly-265-trln-hryven.

4. Мінекономіки: Споживча інфляція за підсумками 2022 року становила 26,6% – це суттєво менше прогнозів. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/spozhyvcha-infliatsiia-za-pidsumkamy-2022-roku-stanovyla-266-tse-suttievo-menshe-prohnoziv.

5. Економіка України у 2023 році: головне. URL: https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/.

6. Посівні площі сільськогосподарських культур за їх видами. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/ppsgk/arh_ppsgk_u.html.

7. Україна на 5% збільшила виручку від експорту агропродовольчої продукції в І кварталі. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3698423-ukraina-na-5-zbilsila-virucku-vid-eksportu-agroprodovolcoi-produkcii-v-i-kvartali.html

8. Захарченко О.О. Виклики для сучасної статистики в умовах війни в Україні. URL: http://194.44.12.91:8080/xmlui/handle/123456789/214.

9. Цифровізація Держстату: беріть участь у першому статистичному онлайн-опитуванні. URL: https://thedigital.gov.ua/news/tsifrovizatsiya-derzhstatu-berit-uchast-u-pershomu-statistichnomu-onlayn-opituvanni.